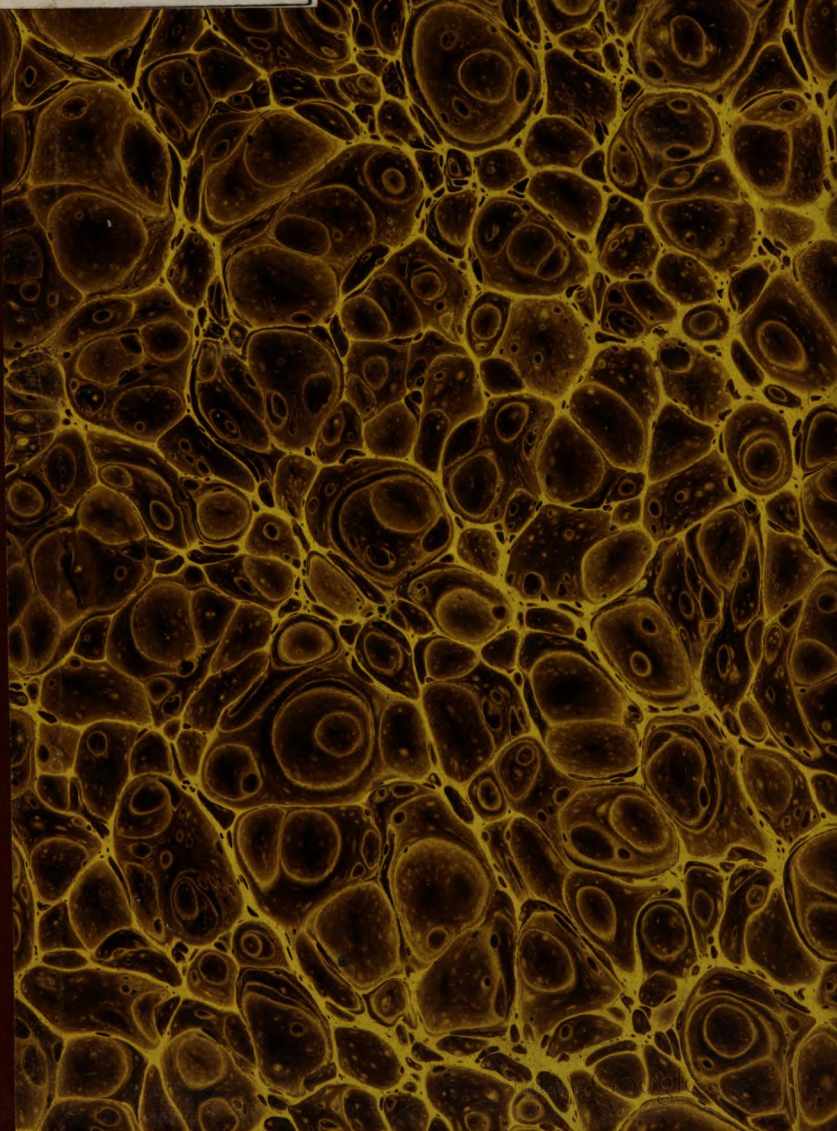
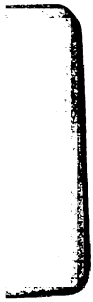

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN

165651-B

Neu-

Österreichische Nationalbibliothek

+Z256083701

ДІВОЧЕ СЕРЦЕ.

И ДИЛІЯ

П. КУЛІША.

Передруковано зъ „Вечерниць” коштомъ
руськихъ семинаристівъ.

165651-В

Л Ъ В І В Ъ .

Въ друкарні Михайла Ф. Поремби.

1868.

Digitized by Google

ДІВОЧЕ СЕРЦЕ.

II.

Ой у неділю рано пораненьку,
Ой то жь не у всі дзвони дзвонили,
Якъ у вдовинімъ дому гомоніли....

Єсть така пісня, и дуже жалібна вона. Було, якъ співає нашъ кобзарь Архизь, то й самъ плаче. Отъ же, якъ-би не вмеръ Архипъ, то ще-бъ зложивъ, може, й жалибнійшу пісню про нашу вдову, на прізвище Загірню, якъ у неї въ дворі одного ранку гомоніли селяне, а вона сама крізь людський гомінь голосила. И селяне жь були хорощі! бодай їхъ доброму чоловікові ніколи въ себе въ господі не бачити!...

Десятники зъ сотськимъ да съ писаремъ, — онъ хто гомонівъ у вдовиному дворі! Уже жь вони не зъ добромъ завітали до вдови Загірнеї, бо сі люді де купою зберутця, съ того місця втікай скорійше, — добра не побачишъ и не почувешъ.

Коли-бъ знавъ Игнатъ удовиченко, що й ёго батьківського двора не мине ся халепа всемирна, то певне й вітеръ би ёго въ полі не випередивъ. А то хто жь би подумавъ, що одного въ матері сина візьмуть у москалі?... Вдова Загірня вбезпе-

вилась, що в неї синь одинчикъ, и молилась Богові тільки, щобъ вінъ пославъ її Игнатку хорошу пару.

Самъ Игнатъ бувъ ще молодий козакъ, — саме тільки чорний вусъ почавъ пробиватись. Съ паробками літати на взаводи, скакати черезъ купалове огнище, або керемехати сажнями Дніпро, — отто були ёго забавки. На юлицю ходивъ пісень співати, жартовавъ зъ дівчатами по-хлоп'ячи, а любощі ёму ще не дуже въ серце впивались. Недолітокъ зовсімъ ище бувъ Игнатъ удовиченко, тільки що батьківський зрость и хода, и якась повага въ очахъ, бо сказано — господарь на своїй батьківщині, — отъ ёго що ніби дорослимъ паробкомъ удавало. А найбільшъ, якъ иде було въ неділю зъ матір'ю до церкви: вона въ старосвітському кунтуші, а вінъ у батьківській киреі — високий та рівненький собі, мовъ ясенюкъ. Ще жъ до того звичайний бувъ и богобоязливий, справді йшовъ до церкви молитись, а не гави по-міжъ людьми ловити; то здававсь ніби вже не паробкомъ або підпаробочимъ, — статечнимъ чоловікомъ здавався. Ото жъ ми хвалимо було ёго гарний зрость и батьківські звичаї, — ёго й батько бувъ чоловікъ хороший и богобоязливий, а тні харцизяки мабуть своєю думку дбали: „Нехай, нехай доростає міри, — буде зъ ёго ще красчий цекрутъ, ніжъ на селі козакъ.“

Водо то и въ пісні співають:

Ой у вдови одинъ синь,

Та й той пішовъ підъ аршинъ....

Пісця — правда, вона тобі не скривдить ні словечка; да коли жь се таке беззаконство чинилось на Україні? Може тоді по селахь порядку ні якого не було, або - що, а теперь же вь насъ на всяку хату по начальнику, що й чарки горілки не випьєшъ безъ догляду... Еге! тимъ - то мабуть и громада зъ великого чоловіка сталась малишъ, що знай стрічаєшъ по селу людей съ паличками. Отсі то люде, сидячи тамъ собі и по будняхъ, наче вь свято, безъ роботи вь управі, балакають зъ нечевля про всячину, та й домізковались, що у вдови Загірнєї сущь не одинъ синъ, а именно и всеко-нечно — два, бо старший братъ Игнатівъ померъ чумакаючи вь дорозі, и про те нігде не явлено и не записано, а товариство ёго не давно отсе вь халеру повимірало; те іхъ и значитця два сини у вдови Загірнєї Катрі, и якъ старший на литцо не состоить и вже годівъ изо три безъ вісти одсудствуєть (се вже писарь старший слибизує), то й упадає некрутська черга на ёго Игната, которому, каже, сповнилось восімнадцять літь.

Такъ - то вони собі тамъ гуторать, а вдова небога, встаючи й лягаючи, поклони бьє передъ образомъ: що не доведи, каже, ёго, Мати Божа до лихой години, до невірної дружини, до злої личини, а пошли ёму пару до вподоби, до любої розмови, до господаровання вь дому, до чести й жалоби міжъ добримь людьми. Якъ би жь хто сповістивъ удову безталанну, що отъ-така й така ринъ, — може - бь вона кинулась вь управу, свіць колотна однесла писареві, а старшині поставила півъ ведра горілки, бо вони зивели тамъ начальницькимь робовь

бенкетувати; впоївши й випровадивши исправника, чи окружного, сами недоїдками й недопивками по начальницькій контентуютьця, — се вже вь ніхь діло законне. Не-то вь празникь, да и вь будень, зь селянъ збірають харчове, що ось ніби становий, чи який тамь нечистий, прибіжить. Той же й не думає про їхь управу, маючи собі вь волю де їсти й пити и руки нагрівати, а вони бали собі вь управі справляють. То нехай би вдова Загірня кинулась у сей кагалъ зь поклонами и дарунками, — воно-бъ нічого. Самъ писарь и записавъ би и свідителівъ познаходивъ би, що именно померъ Игнатівъ старший братъ чумакуючи, и ще вінъ суть одинь, якъ око, синь у матері. А то вона собі молитця безпечне и на часточку разъ — по — разъ отцю Петрові подає, ще й молебні вь ёго наймає, а той — звісно піпъ — собі радіє, що, яка-то спасена душа, ся Катря Загірня! Тимъ часомъ старшина, наговорившись да нарадившись у своїй раді лукавій, вибрала день — святу неділю, що вже именно знає — дома Игнатъ вдовиченко. Худоба про сей случай паетця вь ёго за вишнячкомъ у пастовничку, а самъ вінъ, гарно вмившись и голову змивши щолокомъ, бо мати держала ёго чисто, якъ панську дитину, вберетця гарно до церкви, и пійде обручь изь паніматкою слухати святого співу и читання.

Ото жь, ище й великий дзвінъ не бовкнувъ, а у вдовиному дворі, ти бь сказавъ, у во всі дзвони дзвонили. Ведуть Игната підь руки до росправи, гакаючи й регочучи, наче вовка або-що живцемъ до-скочили; а мати-жь тб, бѣдна мати, за ними,

наче по мертвому голосить! Мій Боже милий! хоть би-жъ вінъ не такий хорошии да вродливии здавався.. А то трошки зблідъ на личеньку, то чорні брови й молодий вусъ наче шовкомъ ёму те свіже молоде обличчя закрасили. А очі сумні и ніби якісь горді зробились. Дві слёзи, мовъ кристалеві искорки, викотились та й зупинились підъ очима. Соромъ, бачъ, козакові заплакати, — перемигъ свою тугу бідолаха.

Оце-жъ ёго ведуть, мовъ молодого князя бояре, а сусідня дівчнина Оленка, то-жъ недолітокъ, да тільки гарна жъ на личеньку, якъ та зоря Господня, вирядившись до Церкви у квітки и въ білі пишні рукава, саме мчала повні відра одъ колодязя, поспішаючи матері води до порання наносити, тоді й до церкви підбігцемъ бігти. Якъ побачила-жъ вона ёго въ такій громаді, то й відра въ неї по землі покотились. Вона ёго любила, молодого, вродливого Игната, та й рідній матері не призналась. А теперъ на весь кутокъ заголосила, и до вдови Загірнєї, до Катрі, на шию кинулась. Оце жъ може й пара Игнатова, бо й вінъ не видержавъ її илачу ревного, — затрусивсь увесь и захлипавъ: не мігъ себе перемогти.

Ще жъ якъ на те, давъ Господь ранокъ тихий. ясни да любий, літній. Колосъ у ячмені ще не палився, то соловей виспівувавъ остатні пісні свої — прощавсь изъ весною. Тутъ ёго ведуть, того Игната; тутъ ёго мати, обнявшись изъ Оленкою, голосять, а соловей на вербі, підъ той го-мінъ та плачъ, ажъ лящить — співає. Золоті хмарки наче вплинь плывуть по чистому небу. Скрізь

ширеко видно ажъ геть по-за париною. Вітраки на горбахъ понасторшували крила и ссяють проти сонця, мовъ башти золоті. А що вже хрестъ на дзвіниці новий, що поставивъ своїмъ коштомъ Игнатівъ таки панотець, — ажъ сяпле проміннямъ. А тутъ саме й до церкви благовістувати прийшла година. Отець Петро тихою ступою вийшовъ изъ свого двору, то паламарь, побачивши ёго изъ дзвіниці, и бовкнувъ у великого дзвона. Свято вчинили всі гуртомъ удові бідолашній — на всю жизньъ свято!... Якъ була въ новому очіпку, що саме збиралась наміткою голову до церкви обвинувати такъ и пішла за синомъ до розправи.

Ховайся жъ теперъ, Оленко, одъ людей, не йди й до церкви, бо всі сусіди взнали, кого ти, молода, покохала! И квітки ти свої розгубила по дорозі, підбіраючи відра. Паробки, йдучи до церкви, квітки твої сміючись позбирали. Теперъ у тебе на всімъ селі не має вірної души, щобъ твоє горе зрозуміла. Батько й мати гримлять на тебе, мовъ ти не знать яку велику незвичайность середъ людей учинила. Отта вдова хіба тебе зрозуміє и до серця пригорне, що вирвалася одъ тебе и побігла за синомъ.

Отъ же вони й коло розправи — тиї пъявки людські. Отъ вони привели вродливого вдовиченка передъ пана. Не малий же й панъ нагодивсь у село підъ сей часъ, — не дурно ще вчора зъ вечора курей по сідалахъ полохали — готовити ёму вечерю. Самъ окружний, Бреусъ Илья Семеновичъ, се вінъ учора зъ дзвоникомъ набігъ у

село. Отъ и стоить, у боки взявшись; саме тільки на-
лигавсь чаю съ перегінною ; теперъ у холодну
коло росправи потягує здоровенну дюльку. Морда-
тий вінъ собі панъ и, правду змовити, поганий; и
гудзики ёго блискучі не красять. Блищать тиі гу-
дзики на ёму, мовъ жабьячі очі, тільки що стращ-
но, а краси нема ніякої. Отъ же не подивилась
бідна вдова, що вінъ и зростомъ — карамузъ, и лобъ
ёму мабуть ище зъ малку приплющено, и ноги вь
ёго чогось криві. Якъ прибїгла, такъ и впала ёму
вь ноги и обхопила ті криві ноги руками, а сама
голосить.

— Паночку лебедику! може жъ и вь васъ в діти!
не губіте мого Игнатка; дайте жъ ёму й міні на світі
пожити!

А вь ёго справді, вь того окружного, діти
були маленькі, все дочки; до церкви, таки до насъ
у Буртица, пані ёго, окружна, було іхъ возить
повенъ візъ. Та що жъ ёму про те? и якъ проста
баба сміє свою дитину до ёго дітей рівняти?

— Геть! отъ вінъ що одвітувавъ, — ти мене по-
валишь! Азьміте бабу прочь!

Такъ и вхопили стару Катрю Загірню ті при-
служники, изъ нашихъ таки людей харцизяки, и од-
волокли геть, бо й справді на кривихъ ногахъ окру-
жний захитався. Чаво табе нада? закричавъ на вдову
безталанну, а її вже держать підъ руки, не пуска-
ють. И сина держать коло неї, щобъ не влизнуть,
бо знало все село, що ёго й конемъ не доженешъ.

Вона тільки плаче, и духъ їй захопило. Звісно материнь плачъ !

— Хто жь мене, паночку, догляне, хто мою старість запоможе? хлипаючи на силу промовила.

Вінъ, хоть по нашому й не говорить, а зрозумівъ її та й каже :

— Роботніка найдешъ сабе, старуха. Ти вдова багатая.

И вона-жь, дармо, що зовсімъ збожеволила одь напасти, постерегла, супротивъ чого вінъ їй закинувъ.

Коли-бъ я, каже, була багата; я-бъ тебе, пане, озолотила! Оце-жь у мене и все багатство и ввесь скарбъ, що ви въ мене забрали!

А вони окаянні все було плещуть, що Катря Загірня — багатирка на все село; ото-жь и окружного на її нацькували, що прижмомъ, кажуть, за душею въ неї єсть гроші. Сама ходить якъ кукла, въ церкві одь неї ажъ світить по-міжъ людьми, а синъ у неї—мовъ той паничъ; чистий да митий, мовъ огірокъ. И хата, кажуть, у неї якъ віночокъ. То й певень бувъ окружний, що вона заразъ капшукъ розвяже.

— Пане мій, голубе мій! благає вона окружного (а вінъ до голуба такий бувъ схожий, якъ під-свинокъ)— маю два волики й корову: забери їхъ до господи, а міні верни мого сина, моє сонце!

Що - то проста жінка, сказано! Їй здаєтця, окружний все одно, що той Татаринъ; а вінъ у

нась такий бувъ, що бравъ самими грішми подарунки. Приїде й поїде, ніхто нічого не бачить и не знає. Розлютувався жъ на Катрю за її слова дуже, ажъ посинівъ!

— Сказилась баба, што-лі? промовивъ, та ажъ мукнувъ, що всі злякались: Лашадей!

Де ти і коні взялися! мабуть, нечистий їхъ позапрягавъ на ту минуту: такъ и вискочили передъ ганокъ, мовъ изъ землі вирости. Тільки дзелень-дзелень-дзелень той дзвоникъ на дузі. Ажъ дві тройки вродилось їхъ разомъ. И якъ вінъ и съ тими кривими ногами такъ хутко у візокъ у-пхнувся, враги ёго душу знають, того окружного, Бреуса того. Пашоль! и мовъ чортяки ёго на крила підхопили. Тільки пиломъ занесло вдову бідолашню. Протерла очі, ажъ и сина вже не має — вже обидві підводі коло царини. Бігомъ бігти за ними, крикомъ кричати: Синочку! Игнаточку!.. шкода, вже не почує, и матері кризь ту страшенну куряву не побачить.

III.

Якъ изійшла вечірня зіронька, та, повечерявши, старі люде спать повкладались, сільска молодіжъ почала черезъ широкий ставъ перегукуватись. Солов'ї зъ обохъ боківъ ставу по вербахъ висвистували; озвалася вода стома голосами. Зорі наче потонули въ ставу и поузь берігъ тремтіли, распливались искорками, та й зновъ у глибищу поринали

и тихо въ глибині есали, ти-сь сказавъ розмовляли зъ небесними зорями. Изійшлися до купи паробки зъ дівчатами, почали своє кохання у піняхъ виспівувати. Тільки й нема міжъ ними Игната вдовиченка та молоденької Оленки. Далеко теперъ десь Игнатъ сидить, знакового голосу не чуючи; а Оленка лягла спати, та й підлила гарячими слізмами въ коморі. Довго вона плакала, слухаючи співи солов'їні та дивоцькі пісні; середь ночі встала, тихесенько вискрамає изъ комори, тихесенько перейшла черезъ двіръ, майнула білими рукавчатами на перелазі, втонула въ вишневому садку, вирнула зъ садової території коло хати вдови Загірнєї. Не спала бідолання мати, почула якъ Оленка въ віконце стукнула, обізвалась, упустила її въ хату.

— Матінко моя рідна! каже Оленка, обхопивши її плечі, — люблю твого Игнатка якъ свою душу. Я пропаща безъ ёго на світі. Благослови мене, матусю, йти за нимъ на край світа. Недай вінъ не мучитця міжъ чужими людьми самотою. Я ёго люблю, вінъ мене любить, — намъ обомъ буде легше, якъ ми побачимось щодня хоть на часи-ночку.

— Голубонько Оленко! що оце ти видумала? Утебе жъ батько й мати, у тебе брати й сестри: якъ їх покинути?

— Нема въ мене теперъ ні батька ні матері, паньматусю! ти міні батько й мати, а твій Игнатко вся моя родина. Не зможу я безъ ёго въ світі прожити, у сиру землю пійду. Чи лучче жъ імъ на столі мене побачити?

— Ні, моя доню, коли йти кому за Ігнаткомъ, то лучче міні, одинокій матері.

— У тебе, ненечко, худоба на рукахъ и бацьківщина Ігнатова; тобі не можна всього кинути...

— Не можна, не можна, промовила вдова плачучи, ато-бъ я вже й у дорозі була, я бъ за нимъ зузулею лвіла.

Довго вони вдвохъ говорили, довго впинала вдова Загірня Оленку, лякала її світомъ широкимъ, людьми чужими, пригодами несподіваними. Не злякалась нічого молода Оленка; на вічні найми себе обрекала: „Годитиму, служитиму, — нігде не загину. Богъ намъ поможе, твої молитви, нене, зъ усякої пригоди насъ визволять.“ Такі слова вона промовляла, мовъ пісню співала. Раділо гірке матеріне серце, що її синові мовъ изъ-за чорної хвари сонечко присвічує. Жаль їй було тільки дитини молоді, у чужій чужині не бувалої. Боялась вона, щобъ зъ сего не вийшло ще більшого лиха, якъ слідомъ за її синомъ згине й чужа дитина. Не знала що Оленці казати, замовкла журачись. Далі ще каже:

— Ти-жъ подумай, моя кришечко Оленко, якъ тобі село покинути, коли въ тебе ніякого паперу не має? Да тебе всяка судова погань заарештує, ганьбу тобі велику зробить, до-віку сорому не збудесся.

— Я вже про се думала, ненечко; у мене ще зъ весняної доби єсть такий папіръ, щобъ міні вільно було по людяхъ служити. Ти знаєшь,

яка въ мене старша сестра недобга, яка злюща. Вона міні була прачемъ руку перебила; а мати її дуже жалув и одъ панотця обороняє, такъ я випросила въ панотця такий папіръ, щобъ міні дома не жити. Вінъ и лежить, той папіръ, за образомъ. И пішла-бъ таки я зъ дому, та зосталась, що Игнатъ близенько, щобъ зъ Игнатомъ твоімъ що-вечора побачитись; а теперъ мене ніщо не зупинить!

И радіє и боліє душею старенька мати.

— Доню моя! каже, — не нарекай же на мене, якъ — не доведи Боже — инше воно станетця, ніжъ ти собі міркуєшъ.

— Вкупі зъ Игнаточкомъ не страшне міні ніяке горе! скрикнула Оленка, обнімаючи и цілуючи бідолашню матіръ.— Нема міні життя на світі безъ ёго, и не буде.

Довго вони ще розмовляли, довго прощались и плакали. Вернулась Оленка у свою комору, и тихо; передъ світомъ любо заснула. У вісні побачилась изъ своїмъ Игнаткомъ десь на чужій стороні, приголубила ёго, заспокоїла, мовъ дитину, журливе ёго серце заколихала.

III.

Чужа стороно, далека земле холодна не плодуча, плугомъ не орана, купьямъ засіяна! прокляди-бъ ми тебе великою клятьбою; запалась би ти

на віки одъ нашого слова гіркого, одъ нашихъ ревнихъ слізъ; та живе въ тобі не одна душа спасенна, товчутця въ тобі наші земляки, якъ той Марко по пеклу. Нема въ тобі много неба нашого, — вони любимъ, жалібливимъ поглядомъ на весь миръ християнський тебе освічують. Нема въ тобі нашого дерева густого, кучерявого, нашихъ травъ шовковихъ, нашихъ квітокъ дівровихъ, — вони серцемъ багатимъ тебе, убогий краю злиденний, мовъ пишній садъ искрашають. Не чути въ тобі соловейка весняного, — вони своєю мовою солодкою твої зрадливі вітряні пустині наповняють.....

Таємнича доля судила Олені опинитись на чужій стороні хутко; мовъ у ві сні вона у великий, пишній городъ перелетіла, у той-то городъ, де, мовлять, тільки церкви та палати, та пани пузаті, а ні однісінької хати. Зуспіли її въ — наймахъ добрі люде, що въ сему городі неволею проживали и на Україну на короткий часъ, мовъ у вирій, завітали. Молоді люде, панъ ись панією, и діточокъ у нихъ двохъ, — дві дівчинки. Звались вони скрізь по селу, де вона наймичкою въ козака служила, Панъ Иванъ и Пані Ганна; більшъ їхъ ніякъ не звали, ані прозивали. Любили їхъ козаки и козачки и козака дитвора дуже, що вони съ простої хати у пани вийшли, и всякими мовами вміли съ чужоземцями розмовляти, та й не пишались тимъ передъ сільскою громадою, и одежу нашу просту носили, и звичай наші рідні шанували. Бачять вони наймичку въ козака, молоденьку, моторну й працєвиту, роспятали, що вона за людина, довідались, що вона дитина отецька, та ради свого кохання пійшла по

людахъ служити. Порадилися пань Иванъ съ панією Ганною, видумали, якъ їй подати руку у її долі тяжкій. На шляхъ непевний молоде дівчя вийшло, сподіванками тільки шляхъ міряло. Знали вони, що то за міра; бачили світу багато, то вжахнулись тіи долі, що ждала нашу Оленку десь у далекому тумані. Отъ почали її до себе закликати. Панія Ганна вміла розмовою любою, ласкавою журливо серце її собі зъєднати, мовъ дитину її до себе принадила.

Тутъ и Игнатъ Загірній, той бідолашній вдовиченко, стоявъ изъ своїмъ полкомъ; и ёго вони до себе въ хату закликали. Кохана пара, мовъ у батька въ матері, въ їхъ гостювала. Понятливий бувъ Игнатъ зъ-роду, хисткий, проворний, то ёго ще въ москаляхъ и не бито; та й шанувавъ себе козакъ, то вже все переймавъ, згнітивши серце, чого тамъ ёго учено, и старший похвалявъ ёго на муштрі. Ще-жъ якъ на те, трапилось такъ, що старший надъ Игнатомъ бувъ молодесенький офицерикъ. Прозивався вінъ Кавунъ, и якъ назве було копитанъ Кавуновимъ, то вінъ и просить, щобъ ёго такъ не величавъ, бо я, каже, свого отецького прізвища не цураюсь. Якъ же дочувсь про се панъ Иванъ одъ Игната, — „се-жъ“ каже, „нашъ!“ та й заговоривъ до ёго по нашому въ церкві. Офицерикъ трошки спікъ рака, що одвикъ по своєму розмовляти, бо ёго зъ-малечку на столицю заслано, и недавнечко, мовъ пташку съ клітки, випущено; а про-те, любе ёму було слово пана Ивана, и зайшовъ вінъ до ёго съ церкви на оченашъ. Се-жъ тільки для звичаю такъ ёго запросивъ до себе въ гостину панъ

Иванъ , а тутъ уже й обідъ неділепній поспівъ. Багато до пана Ивана козацтва зібралось. Тутъ и Игнатъ изъ своєю голубкою. Отъ , розговорились трапезуючи зъ Офицерикомъ Кавуномъ и нарадилися, якъ би Олені по селахъ за полкомъ не ходити, бо всякі люде міжъ хазяїнами бувають, то щобъ не дознала вона наруги за своє щире кохання; та й що съ того кохання далі буде? Постановили громадою застільнєю такъ: щобъ узяти добримъ панамъ Оленку зъ собою до дітей за няньку, а тимъ часомъ молоденький Кавунъ офицерикъ поради Ігнатові, щобъ ёго, якъ моторного, зростомъ високого, обличчямъ гарного москаля, вибрано въ гвардію. Отъ Оленка и не ходитиме більшъ изъ села въ село; буде вона проживати міжъ хорошими людьми — земляками, дарма що на далекій чужині, а тамъ уже якось доля її зладнастця; часъ и діло покажуть, якъ їй краще въ світі прожити. Ще такі добрі люде були той панъ Иванъ и пані Ганна, що й до батька-матері Оленчинихъ поїхали и їхъ заспокоїли, и Оленку до батька-матері привезли и благословення їй випросили.

Звеселилась не одна душа съ того благого учинку столичнихъ нашихъ земляківъ, що мовъ не хотя панами звались, а були душею и словомъ прости и чесні, мовъ зъ-роду изъ села изъ рідної хати не виходили; а не хто вже, якъ удова Загірня раділа. „Святе добро!“ рекла вона, зъ радощівъ плачучи, „кажуть люде, що тебе въ світі не має. Ні, ти-жъ таки — єсть на світі, тільки що рідко тебе чоловікъ грішними очима зуздрить!“ Такъ вона про-рекла, мовъ проспівала, здіймаючи до неба руки.

И що то вже Оленку цілувала! якъ її до матер-
нѣго серця горнула! И рідна мати оступись передъ
нею, бо велике діло непорочна печаль въ оди-
ножому серці.

Левади рідні, голосні, співучі! стави зъ шумли-
вими вербами! дівочі игрища незабутні! покидає васъ
вродлива дівчина, краса всѣго села, материна втіха,
батькова осолода, веселость усіхъ добрихъ грома-
дянъ. Кохання їй голубине крилля дало; зналаєь,
поленула далеко — далеко. Нехай буде темрява
въ чужому краї, — світить у неї въ душі не вга-
сдне світло. Нехай лютують морози, — у неї въ
серці весняні квіти процвітатимуть.

IV.

Живе наша Оленка въ далекому городі — на-
дію дище: хутко, хутко побачитця зъ своїмъ Игна-
томъ. А Игната нема: не такъ воно легко робитця,
якъ доброму чоловікові думастця. Не переводять
Игната въ гвардію. Багато було-бъ розказувати,
чомъ, та й на-що?

Нема мого миленького,
Нема мого сонця,
Ні съ кимъ міні розмовляти,
Сидячи въ віконця.

Оце наша річъ. Сумувала-бъ, може, Оленка й
тяжко, такъ надія жъ її, мовъ співоча пташка, роз-
важала. Минуло съ півъ року. Що жъ изъ дівочимъ

серцемъ сталося? Певне зсохло, завгло... певне змарніла на чужині Оленка? Такъ би воно, здається, й мусіло бути, та не такъ воно въ Божому світі діється. Розірви зъ-разу молоде віття, що до куща сплелися, — порвешъ живі листочки, завянуть: замре зъ великого болю серце дівоче, перестане битись — часомъ и на-віки. А нехай буйний вітеръ гойдає довго їхъ на сонці, дивись — и роспелелися, розійшлися, красуютьца и хилатця туди й сюди въ пишному зрості.

Нема мого миленького,
Нема ёго тута;
Посходила по слідочкахъ
Шевлія та рута.

Почала рута проростати й по міжъ сумуваннямъ нашої Оленки. Якъ же се сталося?— Ось якъ.

Не нянького була Оленка въ панії Ганни, а рідною сестрою. Заразъ почала її панії Ганна письма учити, и сама здивувалась, що то за понятлива людина, та Оленка! Не минуло й місяця, а вже вона своєю рукою до Игната листъ написала. Що жъ то бувъ за листъ; коли-бъ ви прочитали! Пісня ціснею. Бідолашний! лучче бъ тобі ёго ні коли не бачити.... Другий листъ написала Оленка до свого любого паробка черезъ місяць, и вже въ тому листі не було пісні. Все въ ёму було: и кохання дівоче, тепле, святе, и жадощі рідної сестри, тільки не було пісні. Гарнимъ письмомъ засіяла Оленка. Другий листъ; усяке-бъ здивувалось, що такъ не

давнечко ще вона письменною стала; а отъ же пер-
вий листъ бувъ квітка весіння, пахуча, красна, нена-
глядна протівъ ёго. Роскрилися широко въ Оленки
очі. Припала вона до книжокъ, наче до вікна високого,
що зъ ёго далеко — далеко, широко — широко по сві-
тахъ видно. Ще жъ би се нічого, ато до книжокъ
прибавилась ище дружня розмова зъ земляками.
Знала вона въ себе въ селі паробківъ багато.
Будь міжъ ними и на видъ хороші, и на слово до-
тепні, та не було кращого надъ Игната. Бачила
вона й людей статечнихъ и дідівъ сивоусихъ, чу-
вала їхъ розмови поважні и пісні старосвітські.
Здавалось їй, що й на світі такихъ гарнихъ лю-
дей немає. Перелетіла, мовъ на крилахъ, у чужу
землю, озирнулась на вкруги себе, освоїлась... Се
жъ рідна громада на чужині! Зберутця въ пана
Ивана гості, — се жъ рідні селяне, тільки мовъ
якесь инше сонце їхъ осіяло! Вжепро-те й гово-
рити нічого, що на їхъ одежа українська краща одъ
сільської, — така одежа, наче вернулись ті часи
давні, що було стара бабуся маленькій їй розкажує...
Коли въ кого жупанъ, то сама чиста сабта. Коли
сорочка зъ мережками, то ажъ очи бере! А що вже
дівчата й молодиці, то сяють у шовкахъ та въ пиш-
нихъ рукавахъ, та въ наміткахъ білійшихъ одъ снігу
самого, та въ квіткахъ и широченнихъ стрічкахъ, наче
ті бразолі, маки та лиліі. Нехай же бъ вони самою
одежою очі Оленці чарували, ато-жъ розмова въ
нихъ тиха да любя, речі дружні, щирі та розумні.
Скільки чоловіківъ, стільки й дядьківъ або братівъ
ріднихъ. Скільки молодиць и дівчатъ, стільки тітокъ
и сестеръ. Всяке, здається, тільки й дивитця, якъ
би її словомъ ласкавимъ приголубить, якъ би її

на добро наставити. Одрився їй світъ у книжкахъ; а ще більше — у розмовахъ. Що ні почує, якъ та громада по міжъ себе розмовляє, вона й спитає въ кого-небудь, и ширшає, ширшає її пам'ять. Іноді и вві сні прокинетця та все думає про те, що въ день бачила й чула. Ще жъ треба, що мовъ зъ усіі України сюди пісні що найкращі політались. У селі було заспіває инший хорошу старосвітську пісню, одну и другу, а більше вже й не пам'ятає, а що хлопці, такъ по московській, незнають що, иноді варнякають; а тутъ, якъ заведуть, то ціліснйкий вечіръ співають. Одна гарна пісня, а друга ще гарнійша; одна старосвітська, а друга ще давнійша. И то їй диво було, тій Оленці, що діди сивоусі въ селі було згадують про старовину дідову або прадідову, а тутъ, и безъ сивого уса, давні часи мовъ на долоні тобі покажуть.

Та ще чого дозналась наша Оленка? Їй здавалось у селі, що книжки зъ неба падають, — такъ їй и мати казала, а тутъ побачила й самихъ людей тихъ, що книжки своїмъ розумомъ komponують. Іноді було, якъ прочитає Катерину або Тополю, то й не йме віри, щобъ се komponувавъ той ласкавий дядько, що въ чорній кучмі волохатій ходить, та все її серденькомъ зве. Менше всіхъ вінъ здавався письменнимъ, та більше одъ усіхъ мавъ у голові розуму. Все було тільки й говорить, що про зелені левади надъ водою, про селянъ простихъ, про грища дівочі, — хіба инколи згадає, якъ козаки лукаву шляхту товкли, и очима, що тими зорями, блисне....

V.

Хутко жъ ти, Оленко, міжъ чужими людьми оговталась, та й сумувати по своєму Игнатові почала менше. Дорекасишь сама собі, якъ ляжешъ спати, чомъ рідше почала ёго згадувати. „Чи не зледащіла се вже я по міжъ панами?“ иноді думашъ..... які жъ вони пани? що вбогихъ сімрягъ и товстихъ сорочокъ не носять? Теперъ ти вже й сама міркуєши, що не то нанъ, хто хорошу одежу на собі має, а то, хто дбає тільки про себе та про своїхъ родичівъ, а на вбогий людъ хиба черезъ плече озирнетця. Сі жъ — глянь, якъ тебе, дівчину просту, привітали! Ти, мовъ пташка зъ Божого раю, до їхъ у чужу сторону залетіла. Ти імъ наче садовихъ пахоцивъ зъ України зъ собою занесла. Зраділи всі тобі, ти бъ сказавъ, рідну родину побачили. Ні, серденько, не зледащіла ти міжъ ними, и дурно себе турбуєшь дореканнями. Засинай зъ упокоюмъ: приснитця тобі не ледачі поваби, — не такі, якъ тому снятця, хто тільки манить себе, зачаровує собі серце гарними словами. Велика Україна тобі, Оленко, у ві сні приснитця зъ усіма муками людськими одъ Наливайка та ажъ до того часу, якъ ти въ селі зъ Игнатовою матусею плакала. Роскрийтця передъ тобою тайни святіи, и забъетця серце твоє Божою правдою, наче новимъ, вищимъ коханнямъ. Глянь, хто се по дикихъ степахъ викоренює ледачу зіновать, и колосисту пшеницю засіває? Се твої діти не народженні. Зникло твоє село, и старий батько зъ матірью и любий Игнатъ байдуже тобі: ти задивилась на ті криваві мозоляві руки, що въ дикому степу працюють, загляділась мовъ на рай-

ські квітки. Пташкою по надъ тинъ снігомъ в'їсся, и серце твоє якусь нову пісню співає. Отъ твої сні, моя втіхо! Не зледащила ти: не міжъ панями ти, а міжъ людьми опивилась. Чого жъ посподила рута по тихъ споминкахъ любихъ, що ними тільки й жила ти? Тяжко міні вимовити, та вимовлю. Любила ти Игната за те, що въ ёго очи такі ласкаві, що въ ёго ніжче слово, що на вроду, и на вдачу, и на пісні, и на танці нема надъ ёго паробка въ селі; за те любила, що вкупі зъ нимъ соловейка слухали, вечірніми зорями підъ вербою стояли, що вінъ про твоє життя роспитувавъ, сумувавъ изъ тобою. Якъ же ті споминки теперъ передъ тобою затуманелись, жбнъ справді кучерявою рутою вкрились! Вдруге ти на світь народилась, на широкий яений світь. Не ті въ ёму смутки, не ті й радощі, що зняла ти зъ-жалку. Виростають у тебе що днѣ крила, більшають, ширшають, дужчають, и вже съ твої високости рідне село здаеця тобі маленькою крапичкою. Безталанний Игнатъ! чимъ же вінъ тобі теперъ здаеця?... Темнимъ, убогимъ, задавленимъ братомъ, та й годі. Напише до тебе чужою писарською рукою листъ, прочитаєшъ ёго, та й загадаєшъ сумуючи. Жаль тобі Игната, мовъ рідна сестра по ёго долі серденькомъ тужишъ, а яось тобі дивно зъ нимъ побачитись, мовъ съ того світу має вінъ прийти до тебе. Ой Оленко! не хочешъ ти сама собі признаватись, що въ твоїмъ серці дітця. Півъ року минуло, якъ ти розлучилась изъ своїмъ коханкомъ. Багато води втекло за сі півъ-року; пішли за водою и твої сільські думки, твої надії, твої жолоді жадання. Не півъ-року, півъ-віку ти прожила міжъ чужими людьми, и вони тобі здались ріднішими одъ

рідної матері, а всіх ріднійше, всіх ближчий ставъ тобі Павло Піддубень, молодий, гарний козакъ, братъ пані Ганни. Дивомъ великимъ здався тобі Павло Піддубень, скоро ти ёго почала знати, та не заглядувалася ти на ёго вроду козацьку, пишну на-вдивовижу вроду; не вона тебе чарувала. Чарували тебе ёго братні речі, що вінъ съ тобою, якъ братъ изъ сестрою, розмовлявъ и мислі твої засівавъ наче якими зорами. Прийде що вечора Павло Піддубень до пана Івана, и наче для ёго нема тутъ людей опрічь тебе: все вінъ съ тобою розмовляє та співає. Голосъ у ёго тихий та гарний. Часомъ бувало й заплачешъ, слухаючи ёго пісню; а вінъ тебе й розважить, книжки гарні тобі читає и до книжокъ докладає своє розумне слово. Чого жъ ти почала задумуватись після тихъ вечорівъ любихъ? Ти ёго речі до одного слова згадуєшъ; и вві сні вони тобі снятця, и прокинесся ранкомъ — перше всего вони тобі на пам'ять приходять. Се жъ ти вже не своєю душею живешъ, Оленко: у твоєму серці та ясна душа козацька звилася собі кубелечко. Тобі страшно й подумати, щобъ ёго день або два не бачити. Якъ же се може статця? День у день, вечіръ у вечіръ заходить вінъ до своїхъ родичівъ; съ тобою поговорить, дітей приголубить; хочъ на годинку забіжить и твою душу, наче сонцемъ, освітить. Отъ-же сталося. Нема Павла и день и два, — занедужавъ Павло! Ти, заміраючи, про ёго болість довідуєсся. Ти сама за два дні змарніла, мовъ одъ тяжкого недуга. Соромисся ти прохати панію Ганну, щобъ узяла й тебе зъ собою, якъ поведе дітей одвідовати їхъ любого дядька. Три дні, тиждень ти крисєся... Уже въ тебе всі питають, чого ти зъ

личенька спала. Загорисся часомъ на таке питання, та й замовкнешь. Такъ, нічого, я слава Богу, дужа й здорова, — більшъ одъ тебе нічого не-дознались. Пильно на тебе дивитця пані Ганна: знає вона, чого тобі треба. Вона тебе ні въ чому за руку не веде, вона тільки твій розумъ засилює, щобъ сама ти свій шляхъ познала и, куди тобі треба, добре прямувала. Чи Игната всімъ серцемъ любитимешъ, чи кого иншого виберешъ, про неї байдуже; аби ти була щаслива. Така въ їхъ у обохъ думка, ні въ віщо вони своєю волею до атаманській не ввіходять.

— Оленко! каже разъ ранкомъ пані Ганна, — пише до мене Павло Петровичъ, що вінъ подужчавъ, просить прийти до ёго зъ дітьми и тебе взяти зъ собою.

— И мене — промовила тільки Оленка.

— Пише, що скучивъ, довго тебе не бачивши.

Ой пані Ганно! чи гараздъ же ти зробила, що таке слово промовила?.. Уже-жъ чи гараздъ, чи ні, а Оленка въ тебе на шиі. Що за тиждень смутку въ серці набралось, все те слёзами теперъ розмилося.

Мовъ сестра сестрі, нані Ганна обтерла слёзи зъ карихъ очей дівочихъ, пригорнула до серця, поцілувала, чогось зітхнула, и нічого не сказала. Пішли до Павла Піддубня. Не йшла Оленка, на крилахъ летіла.

Вже давно її думки надъ тисю кам'яницею носилися, де живе її кохання: якъ тамъ у ёго? що тамъ у ёго? У ёго хаті мусить бути, мовъ у раю.

И справді, — гарно въ Павла Піддубня у ёго

затишку! Зелено-червоними плахтами стільчики покривані, шиті рушники — гостинці зь України — висять на кілочкахъ. Міжъ ними бандура тридцесто-струнна вилискуєтця. Се ёго діда-Запорожця бандура. Гарнимъ малюваннямъ стіни обвішані, и всюди наша рідна Україна вималювана. Тамъ купальні дівчата въ вінкахъ скачуть черезъ огонь съ хлопцями — поломгья зь искрами, зь димомъ темне дерево застиляє, підъ небо вьєтця, а небо ажъ вороже одъ того світу, тільки далеко въ боку місяць червоний изъ за левади вирізався, осіявъ хмарки легенькі и по ставу золотими смугами грає. Тамъ — козаки ідуть по кровавому полю, черезъ костяки страшенні, а Самко Мушкетъ попереду, „коня удержує, до себе притягує, думає — гадає.“ Тамъ підъ хатою кобзарь на кобзі грає, а кругъ ёго старе и мале слухають, де-які плачуть, а сонечко, заходячи, червонить білу хату, и людську тінъ по зеленому рясту чорними смугами кидає. Книжки лежать, папери купами: Павло Піддубень дуже тямущий чоловікъ, всяку старовину молодою головою зазнає.... Простора въ ёго хата, чиста. Малёвання, німуючи, розмовляють про міжъ себе, а тиша въ хаті, не чути гласу, наче въ ченця въ келіі, тільки годинникъ, стоячи на столі, чикає. Кинула Оленка окомя на одно, на друге малёвання, дивуєтця; мовъ на Україні опинилась, ажъ зиркъ! у дверяхъ, мовъ жива картина, стоїть самъ Павло, мовчки на неї дивлячись. Якъ побачила жъ вона ёго худого, блідого зъ веселимъ поглядомъ блискучимъ, и сама не знала, що зъ нею сталося: кинулась до ёго, якъ дитина, обняла и пригорнулась, а Павло обнявъ и поцілувавъ її відъ щирого серця.

— Серденько Оленко! питає, горнучи до себе, — такъ ти мене любишь?

Вона мовчки ёго поцілувала.

— Моя вона! сказавъ Павло, протягуючи руку до пані Ганни; а пані Ганна наче знала, що буде: вона дітей удержала, щобъ не кинулись перше Оленки до коханого їхъ дядька. Обвисли жъ вони коло ёго теперъ, ухопившись рученятами за руки, за поясъ. Оленка, сама не своя, обохъ дітей цілує, изъ великихъ радощівъ плаче. Зачарувавъ її Павло Піддубень якимись невідомими чарами. Все на світі вона забула; въ ёго слові, въ ёго тихій розмові вся її душа. Умеръ Игнатъ на віки въ дівочому серці. Єсть про ёго споминки, є жаль, а кохання, мовъ пташка въ вирей, одлетіло. Таке дівоче серце, таке ёго кохання. Цвіте, сияє, пахощами райськими вабить и звідкіля ёму світъ світить, туди воно и повертаєтця. Жаль було и пані Ганні бідолашнёго Игната, та знала вона, що людської натури не переженєть. Нехай такъ буде, якъ му- сить бути. Нехай дівоче серце само свої долі шукає. Отъ її розумъ; такий же розумъ и въ її пана Ивана.

Не помилилась же Оленка, покохавши Павла Піддубня. Вінъ наче ждавъ її зъ України: нікого ще не любивъ; любивъ тільки свої книжки та малювання, та голосну бандуру. Съ первихъ вечорівъ постерігъ вінъ, що то за сояшне, живе серце у вродливої дівчини. Радіючи душею, взявся вінъ освітити науковимъ світломъ ту головку, що дивомъ ёму здалася, що мовъ усі Фидії вкупі зъ Рафаєлями її видумали,

а тимъ часомъ серце ёго першимъ коханнямъ занялося. Чужа вона — ся думка ёго зупиняла. Слова ніколи про себе їй не промовивъ, та серце ёго мовчки зъ дівочимъ серцемъ понялося. И вона ёму не признавалась, що зъ нею дітця; все вінъ думавъ, що душа її живе зъ Игнатою. Поти зъ собою козакъ боровся, поки ажъ занедужавъ. Тоді сестра довідалась, яке лихо сталося, почала за Оленкою пильно дивитись, довідалась, збагнула жіночимъ серцемъ и вилічила брата розмовою и розвагою.

Инше теперъ стрітила Оленка Павла Піддубня, якъ прийшовъ вінъ у кохану ёго семью. Въ раю вона теперъ жила и расмъ ёго осіяла.

— Оленко серденько! каже Павло, — коли ти мене вірно любишь, то у всёму мене послухашь.

— Якъ батька-матері! каже Оленка. Ні, — більшь! Ти міні й батько й мати, ти моє все!

Дівоче слово кохане! хто тебе чувъ замолоду, до самої смерти тебе не забуде.

— Поїдьмо зо мною на край світу, Оленко!

— Поїдьмо, полетимо въ парі! каже Оленка.

— У мене, хвалити Бога, є достатокъ; облетимо съ тобою весь світъ, а потімъ вернемось на Україну, зъ батькомъ-матірью побачисся, та й будемо жити въ мене въ дідовому хуторі.

Після сії розмови, мовъ тільки крильцями голубята, стрепенули. На завтра вже вони летіли далеко, далеко въ вирей, де літо й зіму одні квітки осипаютьця, а другі зацвітають...

VI.

А бідолашний Игнатъ тимъ часомъ до столиці, мовъ до божого раю, прямує. Прийшовъ, розпитався пана Йвана. Тяжко було пану Йвану ёго стрічати, — мовъ самъ ёму гіркої наготовивъ. Чи знавъ же то вінъ, якъ воно складеться, завозячи Оленку на чужу сторону? И рідний братъ не оборонивъ би Игната одъ ёго долі.

— Де моя Оленка?

— Умерла! отъ що мусіли безталанному москалеві сказати, бо й справді вона для ёго вмерла.

Поблідъ Игнатъ, затрусився, поникъ до землі, якъ підкошена папороть, засумувавъ тяжко; у лазареті зъ-місяць пролежавъ, а потімъ и не ходивъ більшъ до пана Йвана, и не питавъ про Оленку. Москалемъ вінъ самотнімъ вікъ звікувавъ, мовъ той дубъ суховерхий.

Не всі тіє сади цвітуть,
Що весною розвиваютьця.

